

Да арт. Гукавое кіно. Кадр з фільма «Анастасія Слуцкая». 2003.

строі», 2011, рэж. А.Турава, кампазітар У.Кандрусевіч, гукааператары Я.Паразенка, Ш.Ісмаілаў, В.Дзяменцьеў, В.Шылай, А.Шлос і інш.).

А.А.Карпілава.

ГУКАЛА Фаіна Паўлаўна (1914, в. Казлы Нясвіжскага р-на — 1988), народная казачніца. Казкі пераняла ад сваёй маці, якая, прыкаваная хваробай да ложка, магла расказваць казкі па некалькі гадзін. Традыцыйна распаўсюджаныя сюжэты ў выкананні Г. набывалі своеасаблівую распрацоўку. Напр., у навелістычную казку «Прыгоды купцовай дачкі» яна дала дэталі з казачных сюжэтаў «Дзівосныя дзеці» і «Чароўнае люстэрка».

Да арт. Гукавое кіно. Кадр з фільма «Масакра». 2010.

Элементы імправізацыі можна заўважыць і ў казцы «Пра мачахіну дачку і дзедаву дачку». Частае расказванне казак спрыяла паслядоўнай вытрымцы сюжэтнай лініі твора («Пра ваўка», «Ададай мне, што дома не ведаеш», «Шчуча павяленне», «Залатая рыбка»). Ад Г. запісаны таксама і песні, пераважна пазаабрадавыя.

Літ.: Казкі ў сучасных запісах. Мінск, 1989. Г.А.Барташэвіч.

ГУКА́ННЕ ВЯСНЫ́, язычніцкае свята, прысвечанае абуджэнню прыроды. Было абумоўлена жаданнем стараж. чалавека паскорыць прыход вясны, якая ўяўлялася яму ў выглядзе маладой прыгожай дзяўчыны, што прыносіць розныя падарункі: «Вясна, вясна, што ты нам прынясла? // Я, вясна красна, вам прынясла // Бохан хлеба, ступу солі. // Старым бабкам на прызбачцы, // Малым дзеткам на вуліцы, // А хлопчыкам па кіечку, // А дзеўчаткам па вяночку, // Малодчакам па красёнцах». Г.в. суправаджалася шматлікімі рытуальнымі дзеяннямі, якія насілі магічны характар: удзельнікі свята «палілі зіму», наладжвалі гульні, карагоды, спевы, «затанцоўвалі», «заскоквалі» вясну (Салігорскі р-н), заклікалі і закліналі сонейка хутчэй сагрэць зямлю. Свята мела ўтылітарную функцыю, характарызувалася выкананнем сялянскіх работ, ад якіх залежаў дабрабыт сям'і. У народзе казалі: «Вясенні дзень год корміць». Лакаль-

ныя абрадавыя разнастайнасці Г.в. не выключалі адпраўлення яго асн. элементаў, якія ва ўсіх рэгіёнах краіны заставаліся аднолькавымі (выхад на ўзвышанае месца, запальванне агню, спяванне вяснянак-заклічак). Клікалі вясну на берагах рэк, азёр, пагорках, дахах пабудовы, на адкрытых месцах раскладалі вогнішчы, спальвалі розны хлам, ачышчалі зямлю ад бруду, пераскоквалі праз агонь, пускалі па вадзе на невял. плыцце запаленае кола, што сімвалізавала сабой сонца, спявалі вяснянкі, ілuchy берагам ракі (Пасожжа і Падняпроўе): «Сонейка на прыпечак скацілася, // І зямліца ўсміхнулася: // Вазьмі, сонейка, у Бога дазволу // І спусцісь да долу. // Мы табе спяваем, // Мы цябе ўсхваляем, // Прыходзь, мы цябе чакаем!» Важным элементам свята з'яўляліся карагодна-гульнівыя песні, якія адлюстроўвалі бясконцы рух жыцця, яго спрадвечнае ўзнаўленне («Дзе карагод ходзіць, там жыта родзіць»). У свяце Г.в. ўвасабляліся культ расліннасці (ушанаванне бярозы, кіданне на яе кастрыцы, гушканне на арэях, якое спрыяла росту раслін і інш.) і культ аграрнай магіі [выпечка галёп у выглядзе жаўрукоў, буслоў, закопанне ў зямлю гаршчочка кашы з мэтай прынашэння ёй ахвяры, гукаанне вясны з караваем (Петрыкаўскі р-н) і інш.]. Г.в. захавала элементы старадаўніх анімістычных уяўленняў. Іх сляды прасочваюцца ў веснавым злучэнні чалавека з прыродай, калі ўсе абрадавыя дзеі адбываюцца на адкрытым паветры, «на волі», а перагукванні чалавечых галасоў з прыродай (персаніфікаванай вясной, лесам і лугам, якія пачынаюць зелянець) выступаюць быццам дзеючыя асобы. Нагадваюць яны прасябе і ў магіі руху, што зліваецца са струменямі вясны. У сучаснай традыц. культуры беларусаў Г.в. — адно з найпрыгажэйшых нар. свят, якое адбываецца як на сяле, так і ў горадзе. Зразумела, што сёння магічная функцыя абрадавых дзей у ім саступіла месца гульнівай, эстэтычнай.

Літ.: Барташэвіч Г.А. Беларуская народная паэзія веснавага цыкла і славіцкая фальклорная традыцыя. Мінск, 1985.

А.М.Аляхновіч.

ГУКАННЕ СПАРЫНІ, абрад, абумоўлены загуканнем у час заканчэння жніва Спарыні — міфічнай істоты, якая нібыта дапамагае ў зборы багатага ўраджаю жыта. Спарыня ўяўлялася ў выглядзе зааморфнай істоты, яе вобраз меў алегарычны сэнс, быў няўлоўны. Як сведчаць навукоўцы, спешку-спарышку як апякунскае бажанства звычайна клікала жняя, зачынаючы загон (М.Федароўскі). На ўсіх этапах збору жыта да яго выпечкі лічылася, што Спарыня садзейнічала атрымманню смачнага і спажываемага хлеба. Абрад Г.с. быў занатаваны на Мядзельшчыне ў 1990-я г. ў вёсках Шкленікова і Варашылкі. У час заканчэння жніва гаспадыня заўсёды прыходзіла на поле ў пэўны час, нават калі не працавала, прыносіла з сабою прысмакі ў торбе і ставіла пасярэдзіне невял. лапка збожжа, вызначанага для апошняга снапа. Са словамі «Памажы ж, Божа, жытцо дажыць!» яна, ходзячы па сонцы вакол яго, сярпом зжынала невял. жменькамі пакінутае жыта і моцна гукала Спарыню: «Спарыня, Спарыня, Гу-у-у! // Ад паноў, ад каралёў, // Ад вялікіх мужоў, // Спарыня, Спарыня, Гу-у-у! // Перанёс Бог праз сярпок, // Перанясі праз лёгкі душок, // Спарыня, Спарыня, Гу-у-у!» Затым жнеі звязвалі апошні сноп, садзіліся на яго сілкавацца, а пасля спявалі абжыначную песню: «Рада, рада шэра перапёлка, // Што лета даждала, // Рада, рада // Рада, рада наша гаспадынька, што жыта пажалі...» Здаралася, што жніво гаспадыні заканчвалі ў адзін дзень, тады на полі гуканні разносіліся вельмі моцна. Апошні сноп асабліва шанавалася і захоўвалася, надзяляўся жыватворнай сілай, з ім ажыццяўлялі розныя рытуальныя дзеянні.

Літ.: Ліс А. Жніўныя песні. Мінск, 1993.

А.М.Аляхновіч.

ГУКАПЕРАЙМАННЕ, аматапея, слова, якое служыць для імітацыі гукаў навакольнай рэчаіснасці фанетычнымі сродкамі мовы. Можа перадаваць шумы, што ўтвараюцца чалавекам («ха-ха-ха», «кхе», «т-ссс»), жывёламі («мяў», «чык-чырык», «гага-га»), прадметамі нежывой прыроды («бух», «кап-кап»). Колькасць Г. ў канкрэтнай мове з'яўляецца адкрытай. Як правіла, імітацыя гукаў засн. на пэўным акустычным або артыкуляцыйным падабенстве (напр., «хі-хікаць»). Доўгі час вывучэнне Г. не вылучалася з даследавання гукасімвалізму. У 1960—80-я гг. была распрацавана ўніверсальная класіфікацыя Г. Пры сістэматызацыі часцін мовы гукапераймальныя словы часта ўключаюцца ў клас выклічнікаў, аднак у адрозненне ад іх Г. не выражаюць эмоцый або пабуджэнняў, а з'яўляюцца ўмоўным узнаўленнем фанетычнымі сродкамі мовы рознага тыпу гучанняў. Для фанетыка-марфалагічнай структуры Г. характэрна нязменнасць, наяўнасць нетыповых складоў, рэдулікацыя. Лексічнае значэнне Г. часткова прадвызначана іх гучаннем. У граматычным плане яны займаюць пазіцыю паміж выклічнікамі і выклічнікава-дзеяслоўнымі формамі. Г. могуць уключацца ў дзеяслоўную парадыгму са значэннем аднаразовага дзеяння: «лясь», «шчоўк», «плюх».

Г. ў розных мовах не супадаюць па сваёй форме, што тлумачыцца адрозненнямі фаналагічных сістэм і спосабам нац. светаўспрыняцця. У бел. мове асновы Г. дастаткова прадуктыўныя, яны з'яўляюцца базай для ўзнікнення вытворных слоў («курняўкаць», «гаўкаць», «кукаваць»). Г. лёгка субстантывуюцца, могуць ужывацца ў дзеяслоўным значэнні, часцей за ўсё ў форме прашлага часу. У тэкстах выкарыстоўваюцца ў якасці экспрэсіўна-стыліст. сродкаў.

Д.В.Дзятко.

ГУКАПІС, 1) у паэзіі — гукавыя паўторы, якія ўзмацняюць і раскрываюць тыя ці інш. семантычныя ас-

пекты ў паэт. тэксце. У межах гукавой інструментальнасці верша Г. трэба адрозніваць ад *эўфаніі*, якая не звязана з семантыкай тэксту. Г. можа праяўляцца ў мілагучнай і какафанічнай формах. Як праява аномапаэтычнасці маўлення найб. прасталінейна рэалізуецца ў гукаперайманнях, больш умоўна — у выглядзе *алітэрацыі* і *асанансаў* і яшчэ больш апасродкавана — у гукасімвалізме (прыпісванні пэўным гукам эмацыянальнай ці містычнай значнасці). Для Г. важна, каб былі збалансаваны суб'ектыўны і аб'ектыўны моманты падачы і ўспрыняцця. З аднаго боку, не кожная рэпрэзентацыя паэта можа быць расшыфравана чытачом, з інш. боку, вельмі часта сярод інтэрпрэтатараў назіраецца «вычытванне» такіх гукавых «падтэкстаў», якіх не меў на ўвазе сам аўтар. У цэлым эстэтычная значнасць Г. залежыць ад устаноўкі інтэрпрэтатара тэксту і яго культ. падрыхтоўкі. Просты прыклад гукапераймальнай алітэрацыі ў творах М.Багдановіча — радок з верша «Завіруха»: «У бубны дахаў вецер б'е...». Ускосна, праз эўфанію, перадаецца рух матылька ў «Маёвай песні» паэта, дзе сцвярджаецца тэзіс: «Музыка перш за ўсё». Часцей за ўсё Г. выступае як дапаможны сродак выразнасці тэксту.

2) У музыцы — увасабленне сродкамі музыкі розных гукавых і пазагукавых з'яў навакольнага свету. Паняцце Г. існуе ў музыцы са старажытнасці, канчаткова сфармулявана яно было ў 18 ст. Апіраецца на выяўл. магчымасці муз. мастацтва, якія выступаюць у 2 асн. тыпах: гукавая імітацыя і выяўленчасць асацыятыўнага характару. Сярод рэальных гучанняў прадметнага асяроддзя, якія часта імітуюцца ў музыцы: пляск хваль, шум мора, шапаценне лесу (у оперы «Марынка» Р.Пукста), гучанне муз. інструментаў, гаворка, стогны, плач чалавека і інш. Імітацыя можа быць ідэнтычнай аб'екту пераймання па тэмбры, інтанацыях ці больш апасродкаванай. Гукавыя ў-